

Zgodovinski portreti

Hermann Boerhaave (1668 -1738)

Dr. Mirko Karlin

»Kakor je holandska medicina na koncu 17. stoletja zavzela prvo mesto v pospeševanju anatomije in mikroskopije, tako je na začetku 18. stoletja še bolj utrdila svoj položaj z uvedbo kliničnega znanstvenega dela. To metodo medicinske dejavnosti, ki jo je začel že Hipokrat in je obstajala v opazovanju ter zasledovanju bolezni na bolniku samem in ob njegovi postelji, so kmalu zanemarili, v srednjem veku pa so jo celo pozabili. Namesto nje je v znanosti in pouku prevladovala teoretična in sholastična metoda, ki se ni opirala na delo z bolnikom, marveč na preučevanje in sprejemanje priznanih starih medicinskih načel ali na graditev in uporabljanje novih filozofsko-medicinskih sistemov. Obnovljena na koncu 17. stoletja od posameznih pomembnih zdravnikov, zlasti od »angleškega Hipokrata« Sydenhama, in imenovana po grški besedi »kline« (postelja) se je ta »klinična« metoda končno na začetku 18. stoletja ustalila v holandski medicini. Zasluga za to gre njenemu slovečemu zdravniku Boerhaaveju«.

Vladimir Stanojević: Istorija medicine (1953, str. 445).

Letos se bo ves svet spominjal tristoletnice rojstva **Hermana Boerhaaveja**, tega velikega holandskega zdravnika in učitelja medicine. Zaradi njegovega vpliva na razvoj celotne medicine daleč prek njegove ožje domovine so mu že za življenja dali vzdevek »učitelj vse Evrope«. Po njegovi zaslugi je na začetku 18. stoletja postalo majhno univerzitetno mesto Leiden žarišče, ki je privlačevalo medicine iz vseh krajev starega sveta. Tjakaj so prihajali študenti medicine, da bi prisluhnili besedam največjega klinika tistih časov in da bi ga videli, kako preiskuje bolnike.

Skrivnost Boerhaavejevih uspehov pa ni toliko v njegovih znanstvenih delih, marveč v privlačnosti njegove osebe. Boerhaavejev najbolj slavni učenec **Albrecht von Haller** (1708—1777), utemeljitelj znanstvene fiziologije, je svojega učitelja opisal takole: »V učenosti so se mu približevali marsikateri, čeprav ne mnogi, toda komaj kdo v njegovem zares božanskem značaju, v njegovi dobroti nasproti vsem ljudem, v njegovi dobrohotnosti celo proti zavistnikom in nasprotnikom. Nikoli ga nismo slišali, da bi goga zapostavljal.«

Hermann Boerhaave se je rodil v Voorhouthu leta 1668 kot sin nepremožnega podeželskega protestantskega župnika. Spočetka je tudi on študiral teologijo v Leidnu; ker pa ga je vse bolj mikalo učenje kemije, botanike in matematike, se je odločil, da bo postal zdravnik. Zato je odšel na univerzo v Harderwijk, kjer je leta 1693 promoviral za doktorja medicine. Po promociji se je vrnil v Leiden in tam začel z zdravniško prakso. Ker kot začetnik še ni imel kaj prida posla z bolniki, je imel več časa za nadaljnji študij. Leta 1701 je leidenska univerza nasta-

vila Boerhaaveja za lektorja teoretične medicine. Ker je že takrat pokazal velik pedagoški talent, so ga čez dve leti hoteli zvabiti na univerzo v Groningenu. Da bi ga obdržali v Leidnu, so mu povečali plačo in obljubili, da bo zasedel prvo profesorsko stolico, ki se bo izpraznila. Tako je bil šele leta 1709 imenovan za profesorja botanike. Čeprav ga ta veja medicinskih znanosti, ki je bila takrat še zelo pomembna, ni najbolj mikala, se je z vso vnemo oprijel preučevanja zdravilnih zelišč; zlasti pa je vzorno uredil botanični vrt, ki je bil sestavni del botanične stolice. Kmalu so mu zaupali tudi predavanja iz kemije. Ko pa je leta 1714 umrl leidenski profesor praktične medicine, je Boerhaave prevzel tudi predavanja na kliniki. Šele zdaj, ob bolniški postelji, je lahko pokazal vse svoje zmožnosti. To delo mu je prineslo sloves velikega zdravnika. Seveda Boerhaavejevega dela na kliniki ne smemo primerjati s funkcijo šefa kake današnje klinike; saj je imel na voljo samo dve večji sobi z 12 posteljami (6 za moške in 6 za ženske). Kljub temu so se ob teh posteljah izobraževali zdravniki, ki so njegove metode spoznavanja in zdravljenja boleznih raznesli po vsej tedanji civilizirani Evropi.

Kljub veliki slavi kliničnega zdravnika je Boerhaave zapustil le malo znanstvenih del. Med njimi sta najpomembnejši »Institutiones medicae« (Navodila za zdravnike) in »Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis« (Kratki izreki o spoznavanju in zdravljenju bolezni). Komentarje (razlage) k tema deloma sta napisala Boerhaavejeva najznamenitejša učenca **Albrecht v. Haller** in **Gerhard van Swieten** (1700—1772).

Pri naštevanju njegovih znanstvenih del pa ne smemo pozabiti, da je Boerhaave avtor prvega učbenika iz nevrologije. Leidenski zdravnik **Jakobus van Eems** je namreč 23 let po Boerhaavejevi smrti izdal njegova predavanja o živčnih boleznih (*Praelectiones academicae de morbis nervorum*), ki po mnenju strokovnjakov kažejo veliko poznavanje te takrat še ne samostojne veje klinične medicine.

Čeprav so že pred Boerhaavejem v Padovi uvedli nekakšen klinični pouk in je tudi že eden njegovih prednikov **Franciscus de le Boë Sylvius** (1614—1672), ki je bil od leta 1658 do 1672 profesor medicine v Leidnu, študentom predaval ob bolniški postelji, torej »klinično«, moramo vendarle imeti Boerhaavejevo bolnišnico za zibelko naše moderne klinike. Tu je nastala vzorna ustanova, v kateri so poznejši zdravniki — kliniki prvič temeljito preiskovali bolnike, izčrpno jemali anamnezo, določali trenutno stanje bolezni (statut praesens) in se pogovarjali o terapiji in nadaljnjem poteku bolezni. Ker perkusije in avskultacije še niso poznali, njihovo prizadevanje ob bolniški postelji ni bilo usmerjeno v organe, marveč v boleznih. Vendar so klinične ugotovitve, če je bilo le mogoče, nadzorovali tudi s sekcijami. Od tedaj še zelo skromnih pripomočkov so za doseg diagnoze uporabljali povečevalno steklo, termometer in zelo skromne kemične preiskave krvi, telesnih izločkov in izcedkov. Pri zdravljenju pa so poleg cele vrste rastlinskih in nekaj rudninskih zdravil (med njimi tudi železo) uporabljali predvsem natanko določene dietne predpise, kopeli, telesne vaje in masažo. Tako so Boerhaavejevi klinični učenci — bilo jih je vselej okoli 120, med njimi polovica tujcev — dobivali za tisti čas naj sodobnejšo vzgojo; medsebojnemu sporazumevanju pa je mnogo pripomogla latinščina, ki je bila takrat še obvezni jezik za predavanja na vseh vseučiliščih.

Kakor vsi njegovi predniki, je tudi Boerhaave, ki je izšel iz šole iatrofizikov, pod vplivom velikega angleškega zdravnika **Thomasa Sydenhama** (1624—1689) izdelal svoj eklektični sistem bolezni, se pravi, da je iz obstoječih nauk izbral tisto, kar se mu je zdelo najboljše. Učil je, da se vsa telesna dogajanja opirajo na

gibanje trdnih ali tekočih delov. Zato so tudi bolezni samo motnje tega gibanja. Kljub svojemu sistemu, ki je nekakšen mehanistični nauk mešanja telesnih sokov, se Boerhaave ni izgubljal v zagati abstraktnih spekulacij. Ostal je zvest glavnemu načelu Hipokrata, ki je imel opazovanje bolnika za najosnovnejšo nalogo zdravnika. Spričo tega je Boerhaave svoje učence nenehno opozarjal na to, da je največ vredna izkušnja, ki si jo pridobi zdravnik ob bolniški postelji. Tu pa Boerhaave ni bil nikakšen teoretik, marveč velik zdravnik, ki je s posebnim čutom za bolnika pristopal k njegovi postelji, ob kateri je razvijal vse svoje obširne diagnostične zmožnosti. Mnogo bolj kot teorija ga je torej mikala praksa, se pravi bolnik in njegovo zdravljenje.

Spričo velike Boerhaavejeve slave se ne bomo čudili, da je imel silno bogato zasebno prakso. Ko je bil na višku svoje dejavnosti, so od blizu in daleč kar trumoma prihajali k njemu bolniki po zdravniški nasvet. Med njimi so bili tudi mnogi imenitniki, ki so vse bolj bogatili njegovo premoženje (ob smrti je njegova edina hči podedovala premoženje, ki so ga ocenili na več kot 2 milijona goldinarjev).

Na stare dni je Boerhaaveja mučil protin (giht), ki mu z nočnimi bolečinami ni dal spati. Zato je leta 1729 opustil predavanja iz botanike in kemije ter do konca življenja obdržal zase samo še pouk na kliniki. Umril je leta 1738. v 70. letu starosti.

TAJNE ŽIVLJENJA

Tri velika obdobja lahko pričakujemo v prihodnjem zgodovinskem razvoju biologije in medicine.

Prvo je nadaljevanje na sedanjem področju molekularne biologije, ki še daleč ni razvila vseh svojih možnosti.

Naslednje veliko obdobje pričakujem, da bo prišlo zaradi uporabe vpliva raznih valovanj v biologiji. To obdobje je že napravilo nekaj upa polnih začetkov, vendar je nadaljnji razvoj odvisen od napredka, ki ga mora napraviti sorodna veda, fizika. Po mojem gledanju pa za tema dvema obdobjema stoji —

tretje, ki bo v svojih začetkih odvisno od doslej še neznanih fizikalnih načel oziroma od najnaprednejše izpopolnitve naših današnjih spoznanj, ki bodo odprla pot za razumevanje najglobljih problemov glede narave življenja, kako ta nastaja in se sama izpopolnjuje.

Dr. A. Szent-Györgyi, Nobelov nagradjenec, ravnatelj raziskovanj pomorskih bioloških laboratorijev, Woods Hole, Massachusetts.